

Ks. JAROSŁAW WĄSOWICZ SDB
ARCHIWUM SALEZJAŃSKIE INSPEKTORII PIŁSKIEJ

REAKCJE SPOŁECZEŃSTWA WOJEWÓDZTWA PIŁSKIEGO
NA PRZEBIEG DRUGIEJ PIELGRZYMKI JANA PAWŁA II
DO OJCZYZNY (16-23 CZERWCA 1983 R.)
W ŚWIELE TELEKSÓW KW PZPR W PILE

Pielgrzymki św. Jana Pawła II do ojczyzny wciąż będą stanowić ważny punkt odniesienia dla badaczy zajmujących się posługą pasterską papieża Polaka i analizujących ją z różnych perspektyw naukowych: historycznej, teologicznej, filozoficznej czy socjologicznej. Ze względu na osobę Ojca świętego i jego dynamiczną działalność ewangelizacyjną oraz duży wpływ na przemiany polityczne, jakie dokonały się w Europie i na świecie w okresie jego pontyfikatu (16 X 1978 - 2 IV 2005), ukazało się już sporo prac syntetycznych, które analizują spuściznę Jana Pawła II na płaszczyźnie wymienionych powyżej dyscyplin naukowych¹.

Dla historyków najnowszej historii Polski ważne są szczególnie pierwsze trzy pielgrzymki, które odbyły się w latach 1979-1987². Za sprawą „Solidarności”, która

¹ Literatura tematu jest w tym przypadku bardzo obszerna. Pozwolę sobie przywołać zatem tylko kilka wybranych pozycji wydanych w Polsce ostatnich latach. Por. T. Grabińska, *Etyka gospodarowania. Uniwersalizm Jana Pawła II i Solidarności*, Wydawnictwo Atut, Wrocław 2009; *Jan Paweł II – człowiek i dzieło*, red. B. Walczak, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2001; L. Kołakowski, *Kościół w krainie wolności. O Janie Pawle II, Kościele i chrześcijaństwie*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2011; *Nowy porządek wolności. Etyka społeczna Jana Pawła II - wizja dla zjednoczonej Europy*, red. Ch. Bohr, S. G. Raabe, tłum. M. Kurkowska, Wydawnictwo „Societas Vistulana”, Kraków 2007; *Służba prawdzie, wolności i życiu. Refleksje nad myślą społeczną Jana Pawła II*, red. E. Albińska, ks. S. Fel, Wydawnictwo KUL, Lublin 2008; G. Weigel, *Świadek nadziei. Biografia papieża Jana Pawła II*, tłum. D. Chylińska, J. Illg, J. Piątkowska, R. Śmietana, M. Tarnowska, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2005; W. Zagrodzki, *Człowiek drogą Kościoła. Jan Paweł II w Polsce*, Wydawnictwo Homo Dei, Kraków 2009.

² Por. M. Kała, *Władze wobec drugiej pielgrzymki Ojca Świętego do Ojczyzny*, Biuletyn IPN (2002)7, s. 58-64; G. Łęcicki, *Jan Paweł II. Staralem się mówić za Was. O papieskich pielgrzymkach do zniewolonej Ojczyzny 1979-1983-1987*, Wydawnictwo Rytm, Warszawa 2003; *Jan Paweł II w Łodzi. W dwudziestą rocznicę wizyty*, red. M. Przybysz, M. Różański, J. Wróbel, Wydawnictwo IPN, Łódź 2008; *Jan Paweł II w Szczecinie. Meldunki operacyjne Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych z 1987 roku*, wstęp Z. Stanuch, wybór i oprac. M. Semczyszyn, A. Sitkowska, Z. Stanuch, Wydawnictwo IPN, Warszawa-Szczecin 2008; M. Jędraszewski, *Jan Paweł II w Poznaniu*, Pallottinum, Poznań 2009; K. Michalski, *Działania Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu PRL i Episkopatu Polski 1980-1989*, Wydawnictwo IPN, Warszawa 2012, s. 121-128; R. Łatka, *Pielgrzymki Jana Pawła II do Krakowa w oczach SB. Wybór dokumentów*, Wydawnictwo IPN, Kraków 2012; *Operacja „Zorza*

powstała w wyniku protestów społecznych z lipca i sierpnia 1980 r., Polska stała się w tej dekadzie XX w. inicjatorem przemian w Europie Środkowo-Wschodniej, które doprowadziły ostatecznie do upadku komunistycznych dyktatur w tej części starego kontynentu i wyrwania większości jej państw spod dotychczasowej kurateli Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Wpływ Jana Pawła II na przywołane tu wydarzenia jest oczywisty, a jego pielgrzymki do Polski i nauczanie kierowane wówczas do rodaków, stawały się za każdym razem dla ludzi „Solidarności” bodźcem do podejmowania wolnościowych inicjatyw³.

1. SPOŁECZNO-POLITYCZNY KONTEKST PIELGRZYMKI JANA PAWŁA II DO POLSKI W 1983 R.

Wizyta Ojca św. w Polsce miała miejsce w dniach 16-23 czerwca 1983 r. Papież spotkał się wówczas z wiernymi w następujących miejscowościach: Warszawa, Niepokalanów, Częstochowa, Poznań, Katowice, Wrocław, Góra św. Anny, Kraków, Mistrzejowice, Tatry – Dolina Chochołowska, Kraków-Balice.

Druga pielgrzymka Jana Pawła II odbyła się w trudnych politycznie warunkach, wciąż trwał przecież wprowadzony 13 grudnia 1981 r. stan wojenny. Przyjazdu papieża spodziewano się już 1982 r. w sierpniu w związku z 600-leciem Obrazu Matki Boskiej Jasnogórskiej, ale nie udało się wówczas uzyskać na to pozwolenia komunistycznych władz. Ze zrozumiałych więc względów pielgrzymka Jana Pawła II była przez wszystkich oczekiwana, zwłaszcza przez społeczeństwo przygniecione ciężarem represji i prześladowań ze strony reżimu Wojciecha Jaruzelskiego. Wiele po wizycie Ojca św. oczekiwali działacze podziemia politycznego, reprezentowanego nie tylko przez struktury związkowe „Solidarności”, ale także takie organizacje, jak Solidarność Walcząca, Konfederacja Polski Niepodległej i inne niezależne organizacje zwłaszcza młodzieżowe, które prowadziły działalność w całym kraju⁴. Same również władze z różnymi nastrojami przyglądały się papieskiej pielgrzymce, z jed-

II”. *Służba Bezpieczeństwa i Komitet Wojewódzki PZPR wobec wizyty Jana Pawła II w Trójmieście (czerwiec 1987)*, red. S. Cenckiewicz, M. Kruk, Wydawnictwo IPN, Warszawa-Gdańsk 2008; P. Raina, *Wizyty Apostolskie Jana Pawła II w Polsce. Rozmowy przygotowawcze Watykan – PRL – Episkopat*, Wydawnictwo „Książka Polska”, Warszawa 1997; R. Reczek, *Lokalne władze partyjno-państwowe wobec planów przyjazdu i pobytu Jana Pawła II w Poznaniu w czasie II pielgrzymki do Ojczyzny w 1983 r.*, w: *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Wielkopolsce w latach 1980-1989* [Studia i materiały poznańskiego IPN, t. XVI], red. K. Białecki, Wydawnictwo IPN, Poznań 2011, s. 135-168; *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, wstęp i opr. A. Friszke, M. Zaremba, Instytut Studiów Politycznych PAN, Towarzystwo „Więź”, Warszawa 2005.

³ Por. Z. Kowalczyk, *Jan Paweł II wobec komunizmu*, Wydawnictwo Petrus, Kraków 2014; A. Micewski, *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Dialogue Znaki Czasu, Paryż 1987; T. Pompowski, *Armia Boga kontra imperium zła. Duchowa historia upadku komunizmu*, Dom Wydawniczy „Rafał”, Kraków 2012 (tamże bogata anglojęzyczna literatura przedmiotu, s. 243-253); J. Żaryn, *Jan Paweł II – pogromca żelaznej kurtyny*, w: *Solidarność z błoń. Wokół nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. M. Drzonek, M. Siedziako, Wydawnictwo IPN, Szczecin 2011, s. 17-23.

⁴ Por. *Przesłanie TKK NSZZ „Solidarność” do Jana Pawła II, 23 III 1983*, Solidarność. Pismo Regionu Gdańskiego, Gdańsk, 19 IV 1983, nr 87, s. 1.

nej strony zdając sobie sprawę z trudnych do przewidzenia jej konsekwencji wewnętrznych, z drugiej zaś, osaczone gospodarczymi i politycznymi sankcjami przez państwa wolnego Zachodu, koniecznie potrzebowały modyfikacji wrogiego ich stosunku do rządu PRL, aby ratować chylący się ku upadkowi system komunistyczny⁵.

2. ZAKRES BADAŃ I BAZA ŹRÓDŁOWA OPRACOWANIA

W niniejszym opracowaniu podjęta zostanie próba uchwycenia i przedstawienia reakcji społeczeństwa województwa pilskiego na przebieg drugiej pielgrzymki Jana Pawła II do ojczyzny w świetle sprawozdań Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). Podstawowy materiał źródłowy stanowią więc materiały przesyłane z Piły do Komitetu Centralnego PZPR, zachowane głównie w formie teleksów sporządzanych na dalekopisach, które dzisiaj znajdują się w zasobie Archiwum Państwowego w Poznaniu oddział w Pile. Teleksy z wojewódzkich centrali partyjnych były wysyłane do Warszawy przeważnie raz dziennie, za wyjątkiem weekendów i informowały o sytuacji społeczno-politycznej w danym województwie. Od tej zasady odchodzono w czasie ważnych wydarzeń politycznych, zwłaszcza wówczas, kiedy ich rozwój był bardzo dynamiczny (wprowadzenie stanu wojennego, strajki, manifestacje, pielgrzymki papieskie, wybory itd.). Teleksy wysyłano wówczas do Warszawy nawet kilka razy dziennie, także w soboty i niedziele. W KC poddawano je analizie i formułowano ogólne dane dotyczące sytuacji społeczno-politycznej w kraju, które tą samą drogą rozsyłane były do wojewódzkich instancji partyjnych. Dzisiaj dla badaczy wspomniane sprawozdania stanowią cenny materiał źródłowy.

Należy także podkreślić, iż raporty dzienne wysyłane z poszczególnych KW do KC w Warszawie, były oparte na analogicznych meldunkach sporządzanych przez Służbę Bezpieczeństwa i wysyłanych z Komend Wojewódzkich Milicji Obywatelskiej (MO) do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW). W treści były zbliżone do siebie, partyjne teleksy jednak były nieco krótsze i zawierały tylko wybrane informacje z rozbudowanych szeroko teleksów przygotowanych przez Służbę Bezpieczeństwa. Uwagi powyższe potwierdzają, jak bardzo funkcjonowanie partii i aparatu represji w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej wzajemnie się przenikało i było powiązane ze sobą na wielu płaszczyznach, zupełnie nierozpoznawalnych dla przeciętnych obywateli.

3. NASTROJE SPOŁECZNE W WOJEWÓDZTWIE PILSKIM PRZED PAPIESKĄ PIELGRZYMKĄ

W teleksach przygotowanych przez władze partyjne w województwie pilskim po raz pierwszy sprawa pielgrzymki papieskiej do ojczyzny pojawia się przy okazji sprawozdania z przebiegu uroczystości Bożego Ciała, która przypadła na 2 czerwca

⁵ Por. P. Nitecki, „*Dzieło nie skierowane przeciwko nikomu...*”. *Papież Jan Paweł II wobec wydarzeń w Polsce (1980-1983)*, Znaki Czasu (1986)2, s. 37-56; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2006, s. 395-401; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2002*, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne POLWEN, Radom 2003, s. 323-338.

1983 r. Według szacunków partyjnych analityków, w 104 procesjach na terenie całego pilskiego wzięło udział ok. 115 tys. osób, z czego 30-40% stanowiły dzieci i młodzież. Odnotowano także kilka wystąpień księży, którzy w kazaniach nawiązali do zbliżającej się wizyty Ojca św. w Polsce. Dziekan pilski ks. dr Stanisław Styrna SDB zaapelował o osobisty udział wiernych w spotkaniach z papieżem i zdementował pojawiające się informacje o obowiązkowych kartach na Mszę św. w Poznaniu⁶. Podobne zachęty do uczestnictwa w papieskich uroczystościach skierowali do wiernych księża w dekanacie chodzieskim, m.in. podczas nabożeństw w Szamocinie, Raczynie i Pietronkach⁷. Natomiast ksiądz z parafii Świętego Ducha w Rogoźnie namawiał wiernych do interweniowania w zakładach pracy i szkołach, aby dzień wizyty Jana Pawła II w stolicy Wielkopolski był wolnym od pracy, tak by mogli wziąć udział w spotkaniu z papieżem. Ponadto ksiądz w Okonku miał – zdaniem informatorów – wygłosić apel o pojednanie narodu, natomiast w Jastrowiu odbyła się Msza św. w intencji zachowania spokoju w Ojczyźnie⁸.

Kilka dni później wizyta papieska była już „często spotykanym tematem dyskusji na terenie zakładów pracy”⁹. Według przesłanych do Warszawy informacji, w województwie pilskim odnotowano dotychczas 45 zorganizowanych grup, w których łącznie może udać się na spotkanie z Janem Pawłem II około 5 tys. wiernych. Administratorzy parafii złożyli podania o wynajem autokarów do wydziałów transportów poszczególnych zakładów pracy, oddziałów PKS oraz przedsiębiorstwa turystycznego „Noteć”.

Natomiast w niedzielę 5 czerwca w parafiach przynależących do archidiecezji poznańskiej na wszystkich Mszach św. odczytywany był komunikat kurii z informacją, że zwrócono się do władz wojewódzkich w Pile, Kaliszu, Lesznie, Zielonej Górze i Gorzowie, aby zakłady pracy mogły odpracować 20 czerwca, a więc dzień wizyty Jana Pawła II w Poznaniu, w jakimś innym terminie. Jednocześnie apelowano, aby również wierni sami zwracali się do dyrekcji swoich zakładów pracy z taką propozycją, natomiast rodzice interweniowali w tej samej sprawie w szkołach. W teleksie podano także informację, że w Fabryce Maszyn i Urządzeń Przemysłu Spożywczego „SPOMASZ” i Zakładach Sprzętu Grzejnego „PREDOM-WROMET” we Wronkach, dyrekcje tych zakładów na wniosek rad pracowniczych podjęły decyzję o odpracowaniu 20 czerwca w sobotę 18 czerwca. Z tej decyzji, zdaniem danych uzyskanych przez czynniki partyjne, było niezadowolonych ok. 30% załogi „SPOMASZU”¹⁰.

⁶ Archiwum Państwowe w Poznaniu oddział w Pile [dalej: APP o. P], KW PZPR, sygn. 346/361, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 210/83, Piła 2 czerwca 1986 r., k. 3.

⁷ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 216/83, Piła 7 czerwca 1983 r., k. 8.

⁸ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 210/83, Piła 2 czerwca 1986 r., k. 3.

⁹ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 216/83, Piła 7 czerwca 1986 r., k. 8.

¹⁰ Tamże, k. 8.

W przededniu przyjazdu Jana Pawła II do Polski sekretarz KW PZPR w Pile Stanisław Hiller musiał znacznie skorygować dotychczasowe ustalenia związane z udziałem społeczeństwa z piłskiego w uroczystościach papieskich. W teleksie wysłanym do Warszawy 15 czerwca 1983 r., zanotowano m.in.:

„Stosunkowo dużo zorganizowanych grup wyjedzie z Wałcza (1 autobus do Niepokalanowa, 2 autobusy do Częstochowy, 2 autobusy do Warszawy, 5 do Poznania) i Wroniek – łącznie ok. 3000 osób [...]. Pojedyncze grupy zorganizowane wyjadą z terenu pozostałych większości instancji [chodzi o lokalne instancje partyjne – przy. JW.], m.in. z Chodzieży 4 grupy, Złotów 1 grupa, Łobżenica 1 grupa.

Według posiadanych informacji tylko w Rogoźnie i Jastrowiu organizuje się zbiorowe wyjazdy młodzieży do Poznania. W Rogoźnie są to głównie uczniowie LO (którym wikary z kościoła św. Ducha zaleca przyjęcie w dniu 20.06. br. emblematów z wizerunkiem poznańskich krzyży – pomnika Czerwca 56), w Jastrowiu jest to grupa absolwentów 8 klasy Szkoły Podstawowej nr 2.

[...] Wg [Według] szacunkowych danych w wyjazdach zbiorowych i indywidualnych do miejsc, które odwiedzi papież uda się blisko 17 tys. osób z terenu województwa piłskiego, z tego: ok. 16 tys. do Poznania, ok. 500 osób do Niepokalanowa, ok. 400 osób do Częstochowy, ok. 100 osób do Warszawy”¹¹.

Widać wyraźnie, że pierwsze szacunkowe dane podane w teleksie z 7 czerwca i dotyczące frekwencji wiernych z województwa piłskiego w uroczystościach z udziałem Jana Pawła II, w ciągu tygodnia uległy niemal czterokrotnemu zwiększeniu (z 4,5 tys. na 17 tys.). Nie przeszkodziło to jednak partyjnym analitykom, wyciągnąć nieco groteskowych w takiej sytuacji wniosków:

„zainteresowanie bezpośrednim uczestnictwem w uroczystościach religijnych mieszkańców województwa jest zróżnicowane i generalnie niższe od spodziewanego przez kler, czemu dawali wyraz księża, m.in. podczas niedzielnych nabożeństw w Trzciance, Pile, Chodzieży”¹².

3. OKRES PAPIESKIEJ PIELGRZYMKI

Jan Paweł II rozpoczął swoją drugą pielgrzymkę do ojczyzny 16 czerwca 1983 r. Na lotnisku witany był przez przedstawicieli władz państwowych z przewodniczącym Rady Państwa prof. Henrykiem Jabłońskim na czele oraz władze kościelne z prymasem Polski kard. Józefem Glempem. Po ucałowaniu ojczystej ziemi papież wypowiedział znamienne słowa powitania: „Uważam, że powinienem być z mymi rodakami w tym wzniosłym, a zarazem trudnym momencie dziejów Polski. [...] Pokój Tobie, Polsko, Ojczyzno moja!”¹³. Już na początku tej wizyty oddawały one cel i charakter papieskiego pielgrzymowania.

W pierwszych dniach pielgrzymki władze partyjne z piłskiego relacjonowały głównie nastroje i wypowiedzi, jakie pojawiły się w odniesieniu do uroczystości powitania Jana Pawła II na warszawskim Okęciu. Wprawdzie w teleksie z 16 czerwca

¹¹ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 222/83, Piła 15 czerwca 1983 r., k. 13.

¹² Tamże, k. 13.

¹³ *Pokój Tobie, Polsko! Ojczyzno moja! Jan Paweł II znów na polskiej ziemi*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Libreria Editrice Vaticana, Roma 1983, s. 9.

znalazła się jeszcze typowa propagandowa formułka o doniosłym wydarzeniu politycznym potwierdzającym współdziałanie Kościoła i państwa na rzecz porozumienia narodowego, które jest porażką „sił wrogich socjalizmowi i przeciwnych postępującej w Polsce stabilizacji politycznej i społeczno-gospodarczej”¹⁴, ale już dnia następnego sformułowano bardziej precyzyjne dane odnoszące się do poszczególnych wypowiedzi odnotowanych w związku z uroczystościami powitania papieża na ojczyściej ziemi.

Według informatorów KW PZPR w Pile, w zakładach pracy województwa i środowiskach społeczno-zawodowych pozytywnie oceniono podniosły charakter uroczystości, zaś w wypowiedzi prof. Jabłońskiego akcentowano głównie wyartykułowanie przez niego nadziei i oczekiwań władz PRL, jakie wiążą one z wizytą głowy Kościoła. Natomiast w przemówieniu prymasa najcenniejsze, zdaniem części pracowników zakładów pracy, było podkreślenie religijnego charakteru wizyty Ojca św. (ZSO „Polam” Piła, „Metaloplast” Złotów, „Jastrobet” Jastrowie). Z kolei wypowiedź Jana Pawła II uznano za serdeczną, emocjonalną i patriotyczną. Dostrzeżono w niej jednak sugestie, że nie może on odwiedzić innych miejsc, niż te zaproponowane na trasie pielgrzymki, także i o tym, że w Polsce wciąż wielu ludzi jest niewinnie więzionych za przekonania¹⁵. Papieskie wezwanie „Pokój Tobie, Polsko, Ojczyzno moja!” zostało, zdaniem władz partyjnych, odczytane przez społeczeństwo jako „wsparcie moralne wysiłków władz na rzecz porozumienia narodowego”¹⁶.

W tym samym dniu, 17 czerwca, do Warszawy wysłano kolejne sprawozdanie, w którym opisywano nastroje społeczne w pilskim. Zwrócono uwagę na skromne udekorowanie budynków mieszkalnych. Podano również nowe informacje odnoszące się do zorganizowanych grup udających się na spotkania z papieżem. Według szacunkowych danych na ten dzień, pielgrzymki były organizowane przez ok. 50 parafii, ponadto kilka zakładów pracy (m.in. Przedsiębiorstwo Poszukiwań Nafity i Gazu w Pile, Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Pile, Wojewódzką Spółdzielnię Budownictwa Wiejskiego w Kosztowie, Czarnkowskie Zakłady Meblarskie w Czarnkowie), środowiska rzemieślników oraz stowarzyszenia katolików świeckich. W około 40 jednostkach gospodarki uspołecznionej na terenie województwa zadecydowano o odpracowaniu 20 czerwca, zaobserwowano również tendencję do wykorzystywania w tym dniu urlopów przez pracowników niektórych zakładów, zwłaszcza w Pile, Wągrowcu i Czarnkowie¹⁷.

W kolejnych teleksach komentowano pobyt Jana Pawła II w Warszawie. Dużo emocji wywołało spotkanie papieża z Wojciechem Jaruzelskim, które odbyło się w Belwederze, zwłaszcza ten jego moment, który odbywał się za zamkniętymi

¹⁴ APP o. P, KW PZPR, sygn. 346/361, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 224/83, Piła 16 czerwca 1983 r., k. 15.

¹⁵ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 226/83, Piła 17 czerwca 1983 r., k. 17.

¹⁶ Tamże, k. 17.

¹⁷ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 227/83, Piła 17 czerwca 1983 r., k. 18.

drzwiami. Zakładano, że rozmowa dotyczyła rozbieżności dotyczących analizy aktualnej sytuacji politycznej w kraju. Takie głosy pojawiły się wśród robotników w Pile, Wałczu i Wągrowcu¹⁸. Część oficjalna wspomnianego spotkania przedstawiona została okrągłymi stwierdzeniami, z zastosowaniem typowych sloganów partyjnych:

„Szczególnie wystąpienie gen. W. Jaruzelskiego zrobiło duże wrażenie. Mówi się, że było bardzo ładne od strony językowej, konkretne, stanowiło dobitne przedstawienie realizowanej przez władzę linii politycznej. Często zwracano uwagę na jego patriotyczny charakter”¹⁹.

Sporo uwagi poświęcono homilii papieskiej wypowiedzianej podczas Mszy św. na Stadionie Dziesięciolecia Manifestu Lipcowego. W kręgach partyjnych uznano ją za wybitnie polityczne wystąpienie, które wywołało sporo emocji. W sprawozdaniu przesłanym 18 czerwca do Warszawy wojewódzkie władze partyjne zaprezentowały bardziej szczegółowe analizy dotychczasowych wystąpień papieskich, jakie zostały dokonane przez „inteligencję i aktyw partyjny”. Uwagi te, sformułowano w trzech punktach i zwrócono w nich uwagę na następujące czynniki, wynikające z wypowiedzi Ojca św.:

„1. Bardziej polityczny – w stosunku do 1979 r. – charakter wystąpień Jana Pawła II. Akcenty polityczne zawierały wszystkie dotychczasowe wystąpienia papieża.

2. Wyraźny podział ról między Janem Pawłem II i prymasem Polski Józefem Glempem. Drugi [w oryginale błędnie: *pierwszy*, chodzi bowiem o kard. Glempa – JW] podkreśla religijny charakter wizyty i odbywanych uroczystości, pierwszy [w oryginale błędnie: *drugi* – JW] w różny sposób akcentuje, że rola Kościoła we współczesnym świecie, a więc także w Polsce, nie ogranicza się do funkcji duszpasterskich. Często dla wyrażenia opinii o sytuacji w kraju ucieka się do zabiegu polegającego na zaznaczeniu, iż czyni to przede wszystkim jako Polak-patriota.

3. Umocnienie pozycji Kościoła w Polsce. Wyrazem tego są te fragmenty oficjalnych wystąpień, w których Kościół daje bardzo jednoznaczny wyraz swych oczekiwań wobec władz państwowych. Aktyw partyjny wyraża obawy, że będzie to miało w przyszłości bardzo poważne konsekwencje w pracy politycznej, że spowoduje umocnienie się opozycji politycznej, że wielu niezdecydowanych i wahających się utwierdzi w nieufności do władzy”²⁰.

Podobne analizy pojawiły się w wypowiedziach zwykłych pracowników zakładów pracy w piłskim. Zdaniem partyjnych informatorów, uważają oni papieskie wystąpienia za bardzo emocjonalne. Pokazują one, ich zdaniem, że Jan Paweł II chce, aby jego głos był traktowany jako wystąpienie Polaka, patrioty, reprezentanta narodu, który zwraca się nie tylko do wierzących, ale do wszystkich rodaków. Ojciec św. eksponuje rolę Kościoła w dziejach narodu, przede wszystkim jako rzecznika sprawy wolności, suwerenności i niepodległości Polaków. Często, w czasie swoich wypowiedzi, formułuje w aluzyjnej formie oczekiwania wobec władz,

¹⁸ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 230/83, Piła 18 czerwca 1983 r., k. 20.

¹⁹ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 228/83, Piła 18 czerwca 1983 r., k. 19.

²⁰ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 230/83, Piła 18 czerwca 1983 r., k. 20.

przez co stawia Kościół w roli „pośrednika między władzą a społeczeństwem, ośrodka artykulacji jego pragnień, dążeń, oczekiwań”²¹.

W pierwszych dniach papieskiej pielgrzymki odnotowano bardzo wiele krytycznych głosów odnośnie do telewizyjnych transmisji, do poszczególnych jej punktów, zwłaszcza podczas wizyty Ojca św. w Warszawie. Uznawano je za zbyt krótkie i wybiórcze, wobec czego chętnie korzystano z informacji emitowanych w zachodnich rozgłośniach radiowych. Podawano w nich m.in. informację, że Jan Paweł II spotka się w czasie swojego pobytu w Polsce z Lechem Wałęsą. W sprawozdaniu ubolewano, że wobec braku informacji na ten temat, aktyw partyjny nie umie się ustosunkować do pytań, jakie na ten temat otrzymuje²².

Krytyczne uwagi odnośnie do transmisji telewizyjnych, zwłaszcza za rezygnację w relacjach z ujęć panoramicznych, formułowano także podczas kolejnych dni pielgrzymki papieskiej. Podobnie, w późniejszych teleksach, pojawiają się krytyczne głosy aktywu partyjnego związane ze spotkaniem papieża z przewodniczącym „Solidarności”, które odbyło się w dolinie Chochołowskiej. Członkowie partii wyrażali opinie, że nie należało w ogóle do niego dopuścić²³.

Z perspektywy Wielkopolski, najważniejszym punktem pielgrzymki Jana Pawła II był jego pobyt w Poznaniu. Dla mieszkańców z pilskiego było to również optymalne miejsce dla spotkania z papieżem. Msza św. na Łęgach Dębińskich odbyła się 20 czerwca. Papież dokonał wówczas beatyfikacji matki Urszuli Ledóchowskiej, założycielki zgromadzenia Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Stolica Wielkopolski została wybrana na tę uroczystość, ponieważ w pobliskich Pniewach znajdował się dom generalny założonego przez nią zgromadzenia²⁴.

Podczas homilii Ojciec św. bardzo obficie odwoływał się do korzeni historii Polski Piastowskiej związanych bezpośrednio z Poznaniem i Wielkopolską, które stanowiły jednocześnie fundament chrześcijaństwa w Polsce oraz narodowej kultury. Przywołał także historyczne postaci Michała Drzymały i kapłanów społeczników, jak abp Florian Stablewski i ks. Piotr Wawrzyniak, którzy walczyli o zachowanie polskości i religii katolickiej w trudnym okresie zaborów. Jan Paweł II odniósł się również do innych postaci i wydarzeń z historii najnowszej. Najpierw

²¹ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 232/83, Piła 19 czerwca 1983 r., k. 22.

²² Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 228/83, Piła 18 czerwca 1983 r., k. 19.

²³ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 236/83, Piła 21 czerwca 1983 r., k. 25; tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 239/83, Piła 22 czerwca 1983 r., k. 28; O kulisach spotkania Jana Pawła II z Wałęsą w Dolinie Chochołowskiej: L. Wałęsa, *Droga nadziei*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 1990, s. 315-322; tenże, *Droga do prawdy. Autobiografia*, Świat Książki, Warszawa 2008, s. 206-210; T. Goćłowski, *Świadek. Z abp. Tadeuszem Goćłowskim rozmawia Adam Hlebowicz*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008, s. 80-88.

²⁴ W 1989 r., w pięćdziesiątą rocznicę śmierci bł. Urszuli Ledóchowskiej, jej zachowane od zniszczenia ciało, zostało przewiezione z Rzymu do Pniew i złożone w kaplicy domu macierzystego. Jan Paweł II kanonizował ją 18 maja 2003 r. w Rzymie.

przedstawił mającą być beatyfikowaną matkę Urszulę Ledóchowską i jej działalność na rzecz udręczonej Ojczyzny, zwłaszcza na polu wychowania młodzieży. Odwołał się przy tym do znamienitych postaci z jej najbliższej rodziny – rodzonej siostry, bł. Marii Teresy Ledóchowskiej, założycielki Klawerianek; rodzonego brata, o. Włodzimierza Ledóchowskiego SJ – generała zakonu jezuitów; stryja kard. Mieczysława Ledóchowskiego arcybiskupa poznańsko-gnieźnieńskiego prymasa Polski, któremu przyszło się zmagać w okresie pruskiej polityki kulturkampfu o zachowanie wiary, polskości i autonomii Kościoła. Wreszcie papież przywołał ważne wydarzenia z ostatnich lat, zwłaszcza doświadczenie Poznańskiego Czerwca 1956 r., ale także czasy „Solidarności”²⁵.

Według sprawozdań KW PZPR w Pile, na uroczystości w Poznaniu z terenów województwa piłskiego udało się ok. 60 zorganizowanych grup wiernych, jedna pielgrzymka piesza z Wągrowca oraz jedna pielgrzymka młodzieżowa z Rogoźna. Pozostali uczestnicy udali się do Poznania prywatnymi i publicznymi środkami lokomocji. Szacowano, że z samej Chodzieży na spotkanie z Janem Pawłem II udało się pociągiem ok. 600 osób²⁶. W żadnym jednak z teleksów wysłanych w tych dniach do Warszawy, władze partyjne z piłskiego nie podały szacunkowej ilości wszystkich uczestników ze swojego terenu, którzy pojawili się na papieskich uroczystościach w stolicy Wielkopolski. Ogólną frekwencję na Mszy św. oceniono natomiast na milion osób i określono ją mianem „wielkiej manifestacji wiernych z całej Wielkopolski”²⁷. Podkreślono także zróżnicowane opinie, jakie pojawiły się wśród społeczeństwa województwa piłskiego odnośnie do poznańskich uroczystości. I tak, w środowiskach wiejskich i zaangażowanych katolików podkreślano ich religijny charakter. Wśród byłych działaczy „Solidarności” dominowały oceny, iż miały one także polityczny wydźwięk ze względu na odniesienia, którymi posługiwał się papież w trakcie swojej homilii i reakcją na nie wiernych, wyrażającą się oklaskami w czasie jego wystąpienia oraz przez zakończenie nabożeństwa pieśnią *Boże coś Polskę*, podczas której wierni wzniesli ręce do góry ze znakiem zwycięstwa²⁸.

W kolejnych dniach wizyty aktyw partyjny z województwa piłskiego oceniał, iż pielgrzymka z każdym dniem coraz bardziej się upolityczniała. Pozytywnie odnoszono się jedynie do wypowiedzi Jana Pawła II we Wrocławiu i na Górze św. Anny, które różniły się od poprzednich „brakiem jątrzących akcentów politycznych” i „w kontekście rewizjonistycznych tendencji w R[epublice] F[ederal-

²⁵ Por. *Pokój Tobie, Polsko!...*, s. 123-129.

²⁶ APP o. P, KW PZPR, sygn. 346/361, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 235/83, Piła 20 czerwca 1983 r., k. 24.

²⁷ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 236/83, Piła 21 czerwca 1983 r., k. 25.

²⁸ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 233/83, Piła 20 czerwca 1983 r., k. 23; tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 236/83, Piła 21 czerwca 1983 r., k. 25; tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 238/83, Piła 21 czerwca 1983 r., k. 27; tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 239/83, Piła 22 czerwca 1983 r., k. 28.

nej] N[iemiec] są doniosłym elementem politycznym”²⁹. Krytykowano natomiast wystąpienia Ojca św. w Katowicach, gdzie wprost odwołał się do Sierpnia 1980 r. Odnotowano, że w Częstochowie pojawiły się solidarnościowe transparenty³⁰.

4. ZAKOŃCZENIE PIELGRZYMKI I OGÓLNA JEJ OCENA PRZEZ WOJEWÓDZKI AKTYW PARTYJNY

Papieska pielgrzymka zakończyła się w Krakowie Balicach, gdzie na miejscowym lotnisku odbyły się uroczystości pożegnalne Jana Pawła II przed jego odlotem do Watykanu. W mowie pożegnalnej Ojciec św. podziękował władzom państwowym i terenowym za życzliwe przyjęcie i organizację Jego pobytu w Ojczyźnie pod względem logistycznym. Przywołał jeszcze raz najważniejsze myśli wyrażone na trasie pielgrzymowania i zakończył swoje przemówienie znamienymi słowami:

„Żegnając się z moimi Rodakami w Krakowie – tym mieście, które widziało trudne chwile Ojczyzny, ale było też świadkiem okresów jej największego rozkwitu – życzę, aby raz jeszcze, pod opieką Pani Jasnogórskiej, dobro okazało się na ziemi polskiej potężniejsze od zła i odniosło zwycięstwo. I o to stale się modlę”³¹.

W ostatnim teleksie wysłanym w okresie pielgrzymki z KW PZPR w Pile do centrali partyjnej w Warszawie uznano, iż pożegnalna wypowiedź papieża miała ton pojednawczy³². We wcześniejszych jednak sprawozdaniach dokonano już ogólnego podsumowania wizyty Jana Pawła II w formie analizy głosów, jakie podczas jej trwania pojawiły się zwłaszcza w środowiskach robotniczych i aktywu partyjnego na terenie województwa piłskiego. Warto zwłaszcza zwrócić uwagę na te drugie opinie. Najczęściej pojawiały się w nich następujące elementy:

„Podkreśla się znaczenie samego faktu odbycia wizyty, wbrew pogłoskom i przypuszczeniom wielu ośrodków zagranicznych wizyta doszła do skutku, a jej przebiegowi nie towarzyszyły istotne incydenty (m.in. Piła, Wałcz, Chodzież).

Polityczne efekty wizyty widzi się z reguły w dwóch płaszczyznach zewnętrznej i wewnętrznej. W wymiarze międzynarodowym dorobkiem pielgrzymki jest przełamanie izolacji politycznej Polski w świecie kapitalistycznym, potwierdzenie prawa Polski do Ziemi Odzyskanych jako prastarych ziem piastowskich.

Wśród czynników wewnętrznych stanowiących efekt wizyty Jana Pawła II wymienia się: umocnienie pozycji Kościoła w państwie (m.in. Piła, Wronki); umocnienie opozycji politycznej

²⁹ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 240/83, Piła 22 czerwca 1983 r., k. 29.

³⁰ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 238/83, Piła 21 czerwca 1983 r., k. 27; tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 243/83, Piła 23 czerwca 1983 r., k. 30.

³¹ Por. *Pokój Tobie, Polsko!*..., s. 217.

³² APP o. P, KW PZPR, sygn. 346/361, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 244/83, Piła 24 czerwca 1983 r., k. 32.

w kraju (m.in. Chodzież, Czarnków); ugruntowanie w świadomości społecznej przekonania, że polityka władz odpowiada deklarowanej linii (chodzi tu przede wszystkim o materializację idei porozumienia narodowego, tolerancji, współdziałania państwa z Kościołem). W tym sensie jest to również element budujący autorytet władzy w Polsce (m.in. Wągrowiec, Piła, Złotów)³³.

Wobec takich wniosków, zwłaszcza zaś efektów papieskiego pielgrzymowania w postaci wzmocnienia pozycji Kościoła i opozycji, aktyw partyjny postulował wzmoczoną pracę polityczną w terenie, w niektórych środowiskach od podstaw³⁴. Miała się ona koncentrować na działalności propagandowej, w której podjęta zostanie polemika z niektórymi wypowiedziami Jana Pawła II i jego oceną sytuacji społeczno-politycznej w Polsce. Za wszelką zaś cenę, zdaniem aktywistów z piłskiego, dążyć należało w najbliższych miesiącach, do „politycznego zdyskontowania pozytywnych elementów pielgrzymki”³⁵.

Z punktu zaś widzenia ludzi wierzących oraz działaczy podziemia solidarnościowego, pielgrzymka stała się czasem nadziei, którą Jan Paweł II wlał w serca rodaków i umocnieniem na dalszą walkę z totalitarnym systemem. Sama zaś opozycja polityczna zyskała dobrą okazję, żeby przypomnieć o swoim istnieniu i kolejny raz wyartykułować program politycznych zmian w Polsce³⁶. Warto na zakończenie wspomnieć, że w miesiąc po wizycie Jana Pawła II zniesiony został stan wojenny i ogłoszono amnestię dla większości więźniów sumienia.

PUBLIC REACTIONS IN PIŁA VOIVODESHIP TO THE EVENTS OF JOHN PAUL II'S SECOND HOMELAND PILGRIMAGE (JUNE 16TH-23RD, 1983) IN THE TEXTS OF KW PZPR PIŁA

Summary

In the period of the Polish People's Republic, the pilgrimages of Pope John Paul II to his homeland exerted a great influence on the contemporary socio-political situation in the country, especially in the activation of opposition groups. The Pope's second visit to Poland on 16th-23rd June, 1983 took place amid the martial law introduced by the government on 13th December, 1981. It was expected with high hopes by the Polish society, enslaved and humiliated by the communist rule. This study

³³ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 240/83, Piła 22 czerwca 1983 r., k. 29.

³⁴ KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 233/83, Piła 20 czerwca 1983 r., k. 23; tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 243/83, Piła 23 czerwca 1983 r., k. 30.

³⁵ Tamże, KW PZPR w Pile do Wydziału Organizacyjnego KC PZPR w Warszawie, Teleks nr 240/83, Piła 22 czerwca 1983 r., k. 29.

³⁶ Por. *Na transparentach*, Tygodnik Mazowsze, Warszawa, 30 VI 1983, nr 56, s. 2; tamże, *Dni poza czasem*, s. 1-2; *Najdłuższe dni roku*, Wola, Warszawa, 27 VI 1983, nr 21-22, s. 1-3; *Tam jest wolność, gdzie jest papież*, Gdańsk. Pismo informacyjne NSZZ «Solidarność», 7 VII 1983, nr 17, s. 1. Na ten temat zobacz bibliograficzne zestawienie artykułów dotyczących przygotowań opozycji do pielgrzymki papieża w 1983 r. i jej przebiegu, które ukazały się w prasie bezdebitowej: *Jan Paweł II poza cenzurą PRL, bibliografia 1976-1989*, oprac. A. Sitarska, S. Skwirowska, Wydawnictwo Księży Marianów, Rzym 1996, s. 300-344.

portrays the reactions of the Piła Voivodeship community to the pilgrimage of the Holy Father to his homeland as they were presented in the contemporary analyzes of the Provincial Committee of the Polish United Workers' Party. Those analyses were sent during the Pope's visit to the Central Committee of the Communist Party in Warsaw. The study constitutes a regional contribution to the historical synthetic reflection on this extremely important event in the last decade of the Polish People's Republic period.

Keywords: John Paul II, papal pilgrimages to Poland, martial law, Polish United Worker's Party, Piła Voivodeship

Nota o Autorze: ks. dr Jarosław Wąsowicz SDB – salezjanin; dr historii, dyrektor Archiwum Salezjańskiego Inspektorii Pilskiej; zajmuje się badaniem dziejów młodzieżowej opozycji i NSZZ „Solidarność” w PRL-u, historią Kościoła w tym okresie, martyrologium duchowieństwa polskiego w czasie II wojny światowej, historią salezjanów w Polsce oraz naukami pomocniczymi historii. Adres do korespondencji: wonsal_@poczta.onet.pl.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, papieskie pielgrzymki do Polski, stan wojenny, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, województwo pilskie